Prosaisten Gunnar Ekelöf

I och för sig är det tämligen oviktigt om någon, t.ex. jag, säger om Gunnar Ekelöf att han är den största poet som under detta århundrade skrivit på ett nordiskt språk. Det finns ju inga objektiva, "vetenskapligt verifierbara" mätningsmetoder att hänvisa till, men onekligen har uppskattningen och betydelsen av hans lyrik bara ökat med åren (så som fallet är med en av de viktigaste av hans valfrändskaper, Edith Södergrans). Och om han också i många avseenden kan betraktas som lärd och svår, en diktare av den svåra skolan, för att tala med Rabbe Enckell, är han samtidigt, i varje fall ibland, så enkel och omedelbart fattbar, att vem som helst med något intresse för poesi kan närma sig honom utan att känna sig utmotad. Han var, som han ofta i brev och anteckningar framhöll, demokrat. Också i sin syn på litteratur och konst. I ett brev till Evert Taube (det ingår i den av Ingrid Ekelöf redigerade *En självbiografi,* 1971) skriver han, att han räknar med tre solitärer i Sverige, just då, 1966, Taube, Nils Ferlin och så sig själv. Också i andra sammanhang uttalade han sig uppskattande om de två andra, som ju var betydligt mera populära och "folkliga" än Ekelöf. Men det var något som inte intresserade honom. Han uppskattade dem för det de var. Samtidigt som han var medveten om sin egen originalitet. Och kanske exklusivitet.

Ekelöf var först och främst poet, men det är ändå inte hans dikter som upptar det största utrymmet i den åttabandsutgåva av hans *Skrifter,* som Reidar Ekner har redigerat. Om man inte räknar med de groteskerier och "dikter vid skilda tillfällen" som ingår i volym fyra, är det bara de tre första delarna som innehåller dikter och de tre sista prosa; däremellan finns en innehållande ett urval av hans översättningar. Själv påpekade Ekelöf, att en poet ägnar bara en liten del av arbetstiden åt att skriva poesi. Den mesta tiden går åt att skriva sådant som går lättare att sälja, recensioner, noveller, förord och efterskrifter, översätta. "Enbart lyriker är väl numera ingen. Lyriken är en biprodukt, en liten del i litteratörens verksamhet."

I varje fall var det så för Gunnar Ekelöf.

Ändå är det bara en del av hans prosa som nu finns att läsa i *Skrifter.* Ekner framhåller visserligen, att Ekelöf hör till de stora brevskrivarna, men han har inte berett plats för breven, hoppas bara att en samlad utgåva av dem förr eller senare ska se dagen. (En del finns redan utgiven i separata volymer, bl.a. brevväxlingen med Diktonius). Dessutom, med få undantag har Ekelöfs dagskritik utelämnats så som också de två småskrifter han på 40-talet gav ut i serien *Svenska konstnärer,* den ena om Ivan Aguéli och den andra om C.F. Hill. Det är följaktligen inte fråga om en komplett utgåva av Ekelöfs samlade verk – vilket Ekner också har understrukit, bl.a. genom att inte använda ordet "samlade". Säkert finns mera som vore värt att ges ut på nytt; att utöka *Skrifter* med ytterligare ett par tre volymer.

Ekelöf var född rik, men så som många andra förlorade han sin förmögenhet, "över en natt",

genom Kreugerkraschen. Det inträffade nästan samtidigt med att han debuterade med diktsamlingen *sent på jorden.* I fortsättningen var han tvungen att försöka leva på sin penna, och på något sätt lyckades han, i varje fall överleva, också som diktare, men han var tvungen att strö omkring sig dikter, kåserier, kortnoveller. Stipendieväsendet var då ännu föga utbyggt, men i gengäld var publiceringsmöjligheterna, i synnerhet i Sverige, betydligt bättre än vad de är i dag.

Också sin recensionsverksamhet betraktade Ekelöf som brödskriveri. Han var visserligen en ivrig läsare, också av ny litteratur, och han hade en omfattande beläsenhet, inte minst i orientalisk litteratur och allt som gällde 1700-talet. Något intresse för litteraturteori och olika sorts dikt- och konsttolkningsmetoder hade han inte. (Jag minns ett referat från något 40-talsseminarium där han, säkert med ironiskt-polemisk överdrift, sade sig inte förstå ett dyft av det som sades.) Men han var en god läsare, och han kunde på ett ofta engagerande sätt redogöra för det lästa och sin egen upplevelse av och uppfattning om texten. Han läste och uttalade sig i synnerhet om poesin som yrkesman, inkännande men väldigt sällan som kriarättare. Hans omdömen om sin samtids litteratur står sig för det mesta än i dag.

Det är jag böjd att säga också om hans kritik av Björlings *Solgrönt,* som han recenserade i BLM 1934 tillsammans med Rabbe Enckells *Landskapet med den dubbla skuggan,* som tilltalade honom mera än *Solgrönt.* Man kan gott säga, att Björling inte hörde till Ekelöfs valfrändskaper. Men han erkände Björlings egenart, hans originalitet: "Vill man prägla nya epitet skulle man kunna kalla honom energiker. Hans dikter är ofta små frigjorda energipartiklar, skarpa i smaken som pepperkorn eller senapsklickar, ojämna i formen som stenkolsstycken. Han har varit en mästare i att renodla meningslöshetens drog och koncentrera den i små piller, som säkert bara en eller annan litterär narkotiker varit härdad nog att tåla utan förargelse." Ekelöf var inte riktigt en av dem. (Fast han i annat sammanhang, vilket framgår av hans anteckningar om konst och litteratur i Skrifters del 8, kunde betrakta dadaismen som den ursprungliga, mest självständiga och mest berättigade konstrevolutionen.)

Björling själv betraktade *Solgrönt* som den enda av sina diktsamlingar, som han kunde tänka sig låta trycka om, dock minus sonetterna.

I den första prosadelen, Skrifter del 7, har Ekner samlat det som han kallar Ekelöfs litterära prosa, den som står det fiktiva berättandet nära; och dit hör några av hans mest beundrade prosastycken, de som Ekelöf själv gav ut under titlarna Promenader, Utflykter och Verklighetsflykt samt annat som inte tidigare har omtryckts i bokform. I den andra delen ingår hans essäistik, innefattande också längre recensioner. Den tredje slutligen, del 8, innehåller för det mesta tidigare opublicerade anteckningar, som Ekner indelat i Filosofiskt, estetiskt, politiskt. Kommentarer till författarskapet. Självbiografiskt. Det är kanske den mest problematiska delen för vanliga Ekelöf-läsare, d.v.s. för dem som är mera intresserade av det han själv gav ut, dikterna och prosatexterna, än av hans egna reflexioner kring dem, ibland kryptiska. Men också för dem bör det finns mycket av vikt och värde att hämta. Den ger dessutom, låt vara fragmentariskt och osystematiskt, ett ovanligt tydligt besked om enhetligheten, eller målmedvetenheten, i allt det som Ekelöf skrev, trots de många stilväxlingarna och försök i skilda riktningar. Det är som om allt det han skrev, från och med *sent på jorden,* ja redan i hans tidiga filosofiska, estetiska och religiösa anteckningar, hade siktat fram mot den grandiosa, djupt gripande diwantrilogin.

Om avdelningen Självbiografiskt bör kanske sägas, att den på intet sätt överflödiggör den av Ingrid Ekelöf redigerade *En självbiografi,* 1971. Den är en bok för sig, och kompletterad med Carl Olof Sommars 600-sidiga biografi från år 1989 ger den den hittills bästa sammanfattningen av Ekelöfs liv, om än inte av hans verk.

Reidar Ekners utgåva av Gunnar Ekelöf *Skrifter* är, som så mycket annat här i världen, resultatet av en kompromiss, i det att den vill vara vetenskaplig utan att för den skull bli så överlastad med kommentarer att det vore ägnat att skrämma bort "vanliga" läsare. Utan att vara expert på området menar jag dock, att det finns tillräckligt av hänvisningar för att också den ökande skaran av Ekelöfforskare ska kunna vara nöjda; och i Uppsala universitetsbibliotek finns också det opublicerade materialet samlat

och katalogiserat av Ekner, som är den vid sidan av Ingrid Ekelöf som vet bäst var allting finns, och vart det hör.

En uppmärksam läsare av Ekelöfs *Skrifter* kan notera, att dikterna ibland är något annorlunda än i de samlingar som Ekelöf själv gav ut under sin livstid. Det beror på, att han oavbrutet ändrade, prövade nya ordsammanställningar, bytte ut ord mot andra som enligt honom bättre motsvarade det han ville ha sagt. Under 30- och 40-talen, hände det att han skickade samma dikt till flera tidningar men med olika rubriker och/eller inledningsrader, och i fråga om dem är saken tämligen klar: det är diktsamlingarna som bör vara vägledande. Men det hände, att han efteråt också ändrade i orginalsamlingarna, någongång ganska grundligt till och med. I de fallen har Ekner valt att betrakta den sista utformningen som den definitiva, vilket en del har hävdat är oriktigt. Kanske skalden bara har velat pröva sig fram till vad som "låter bäst"? Som poet "lyssnade" han sig fram till det musikaliskt bästa. Det kan ingen veta och det är för sent att fråga honom. Ekner har mött kritik för sitt tillvägagångssätt; sedan må läsarna jämföra de olika utgåvorna och välja den skrivning man tycker bäst om, är mest "ekelöfsk".

Hur som helst är Ekelöfs *Skrifter* ett imponerande verk, inte minst med tanke på att det är fråga om ett enmansverk, genomfört på en så kort tid som från 1991 till 1993; om man inte räknar med det helt säkert arbetsdryga förarbetet.

Sven Willner

Gunnar Ekelöf: Skrifter 1–8. Redigerade och utgivna av Reidar Ekner. 1991–93.